

Makalenin geliş tarihi: 19.08.2020

1. Hakem rapor tarihi: 11.09.2020

2. Hakem rapor tarihi: 13.09.2020

3. Hakem rapor tarihi: 20.09.2020

Kabul tarihi: 05.12.2020

RİSKLER VE FIRSATLAR BAĞLAMINDA TARİHTE VE GÜNÜMÜZDE GÖÇ VE GÖÇMENLER (Araştırma Makalesi)

Hüseyin KARAYAKA (*)

Öz

İnsanlar geçmişte ve günümüzde çeşitli nedenlerle yaşadığı mekândan ayrılmak durumunda kalmıştır. Tarihte göçün en önemli sebepleri insanın iradesi dışında oluşan doğal felaketler olmasına karşın, sanayi devriminden sonra ise asli belirleyicisi insan olan siyasi, sosyal ve ekonomik olaylar göçün en önemli sebepleri haline gelmiştir. Özellikle gelişen teknolojik imkânlarla ulaşım ve iletişim araçlarındaki gelişmelere paralel olarak insanların daha rahat bir hayat sürme arayışları isteğe bağlı göçlerde büyük bir artışa sebep olmuştur. Göç kavramıyla ifade edilen bu ayrılık, insana ait ne varsa tamamı üzerinde çok yönlü bir etkiyi beraberinde getirmiş, insana ait olan inanç, düşünce, kural ve kurumların değişim ve dönüşüm geçirmesine sebep olmuş ve hukuki siyasi, iktisadî, ictimâî ve kültürel boyutlarıyla önemli bir konu hâline gelmiştir. Bu sebeple göç, uluslararası düzeyde işbirliği gerektiren, çok boyutlu, her ülkenin siyasi, iktisadî, sosyo-kültürel, inanç, hukuk ve demografik yapısını, kamu düzeni ve güvenliğini derinden etkileyen aktif bir konudur. Türkiye sahip olduğu konumu nedeniyle tarihte ve günümüzde daima önemli göç akınlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Biz bu çalışmamızda dünyadaki ve Türkiye'deki göç hareketliliğini dikkate alarak konuyla ilgili kavramları, göçün sebeplerini ve İslam tarihinde ve günümüzdeki göç ve göçmenlerin durumunu kısaca ifade ettikten sonra göçmenlerin karşılaştıkları sorunların ve bunların çözümlerinin neler olduğunu izah edeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Göç, Göçmen, Vatan/Ülke, Sorun/Risk, Çözüm/Fırsat.

---

*) Dr. Diyanet İleri Başkanlığı, Sivas İl Müftülüğü, Temel İslam Bilimleri, İslam Hukuku Ana Bilim Dalı. (e-posta: huseyinkarayaka@hotmail.com).
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9687-4751>

Migration and Migrants as a Case in History and Today in the Context of Risks and Opportunities

Abstract

People have had to leave their places of residence for various reasons in the past and present. While natural events that developed beyond the will of human beings constituted the most important reasons of migration in the historical process, economic, political and social reasons, the main determinants of which were human, became the most important reasons of migration after the industrial revolution. In parallel with the developments in transportation and communication tools, people's search for a better life has cause to a large increase in willing migration. Expressed with the migration, this separation brought along a multifaceted effect on people and space. Migration caused change and transformation of beliefs, thoughts, rules and structures regarding human beings, especially individuals, and it has become an important area of interest with its legal, political, economic, social and cultural dimensions. Because migration is a multidimensional dynamic issue that requires cooperation and coordination at national and international level, and deeply concerns the economic, socio-cultural, religious, legal and demographic structure, public order and security of each country. Turkey's geographically, strategic, cultural, political history and location are cause of migration. In this study, we will explain the problems faced by immigrants and their solutions after expressing the concepts related to the issue, the reasons of migration and the situation of immigrants and immigrants in the history of Islam and today, taking into account the migration mobility in the world and in our country in recent years.

Keywords: *Immigration, Immigrant, Homeland/Country, Problem/Risk, Solution/Opportunity.*

Giriş

İnsanlar geçmişte ve günümüzde çeşitli nedenlerle yaşadığı yerden ayrılmak zorunda kalmıştır. Göç kavramıyla ifade edilen bu durum, insan ve mekân üzerinde olumlu ve olumsuz birçok etkiyi beraberinde getirmiştir. Göç insana ait olan inanç, düşünce, sosyo-kültürel yapı, kural ve kurumların değişim ve dönüşüm yaşamasına sebep olmuştur.¹

Günümüzde ülkeler ve kıtalar arasında artan insan hareketleri, göçü hukuki, siyasî, iktisadî ve sosyo-kültürel boyutlarıyla önemli bir ilgi alanı hâline getirmiştir. Zira bugün Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM) "2020 Dünya Göç Raporu"na göre dünya genelindeki göçmen sayısı 272 milyona ulaşarak dünya nüfusunun yüzde 3,5'ine ulaşmış bulunmaktadır."² Bu da yaklaşık her 30 kişiden biri göçmen demektir. Ülkemizde ise bu sayı 6.5 milyona ulaşmış bulunmaktadır.³

1) Ekici, Süleyman ve Gökhan Tuncel, "Göç ve İnsan", *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, Ocak 2015, C. 5, S. 1, s. 9.

2) <https://www.birgun.net/haber/uluslararasi-gocmen-sayisi-272-milyona-yukseldi-289493>. 17.08.2020.

3) <https://www.goc.gov.tr/goc-tarihi14.08.2020>.

Söz konusu bu insan hareketliliği, değişik sebeplerle vatandaşı olduğu veya yaşadığı ülkeden ayrılıp başka bir ülkeye izinli olarak göç eden ve oraya yerleşip iş kuran veya koruma talep eden yabancılarla birlikte insan ticareti ve göçmen kaçakçılığı gibi örgütlü suçlarla doğrudan bağlantılı olan düzensiz göçü de kapsamaktadır.⁴

Göç, ulusal ve uluslararası alanda işbirliği gerektiren, her ülkenin siyasî, iktisadî, sosyo-kültürel, inanç, hukuk ve demografik yapısını, kamu düzeni ve güvenliğini çok boyutlu olarak derinden etkileyen ve her ülkeyi ilgilendiren aktif bir konudur.

Türkiye coğrafî, stratejik, kültürel ve siyasî konumu nedeniyle tarihte ve günümüzde önemli birçok göç akımına maruz kalmıştır. Özellikle günümüzde Türkiye'nin artan siyasî ve ekonomik gücü buraya yönelik göç hareketleri için bir cazibe unsuru oluşturmaktadır. Türkiye'ye yönelik göçü teşvik eden bir diğer unsur da yer aldığı coğrafi bölgede devam eden siyasî istikrarsızlıklardır. Türkiye yakın zamana kadar göç hareketleri açısından daha çok geçiş ülkesi konumunda iken artan siyasî ve ekonomik gücü ve istikrarı sebebiyle hedef ülke haline gelmiştir. Bu da Türkiye'ye yönelik göçün artarak devam etmesine sebep olmaktadır.⁵

Dünyadaki ve Türkiye'deki bu hareketliliğin kısa zamanda son bulacağı ve tüm insanların kendi doğdukları topraklarda istikrarlı bir şekilde temel insan haklarından istifade ederek onurlu bir hayat sürebilecekleri pek ihtimal dâhilinde değildir. Zira birçok sebebe binaen insanlık tarihi boyunca göç olgusu hep var olmuştur bugün de vardır yarın da olacaktır. Bu sebeple biz bu çalışmamızda tarihte ve günümüzde hep var olan bu göç hadisesinin doğurmuş olduğu riskleri belli başlıklar atında toplayıp bunların nasıl fırsata dönüştürülebileceğini açıklamayı hedeflemekteyiz. Yoksa amacımız tarihte ve günümüzde dünyada olup biten tüm göç hadiselerini anlatmak değildir. Zira böyle bir çalışma bir makalenin kapsamını aşacak mahiyettedir.

Konunun ayrıntısına girmeden hemen şu ifade edilmelidir ki İslami anlayışa göre yer yüzünün tamamı ve orada bulunan her şey insanın istifadesine verilmiştir⁶ ve yaratılış itibari ile her insan hürdür.⁷ Bu sebeple hangi din, ırk ve kültüre mensup olursa olsun bütün insanların/göçmenlerin temel insan haklarından yararlanarak insan onuruna yakışır bir hayat sürmesi asıldır. Zaten dinin gayesi insanın maslahatını sağlamaktır. Bu ise insanın can, mal, din/düşünce, namus/nesil ve akıl güvenliğini sağlamakla olur.⁸ Bu sebeple insan

4) 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun Genel Gereğesi, s. 1.

5) YUKK, Genel Gereğe, s. 1.

6) 2/Bakara/29.

7) Öner, Necati, *İnsan Hürriyeti*, Selçuk Yayınları, Ankara, 1982, s. 18.

8) Şaban, Zekiyyüdin, *Usul-ı Fıkıh/ İslam Hukuk İlminin Esasları*, Çev. İbrahim Kafı Dönmez Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2019, s. 221; Zeydan, Abdulkarim, *Fıkıh Usulü*, Çev. Ruhi Özcan İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, s. 353-357; Boynukalın, Ertuğrul, "Makasid'üş-Şeria" *DİA*, Ankara, 2003, C. XXVII, s. 423-427; İbn Âşûr, Muhammed Tahir, *Makasidu's-Şeri'ati'l-İslamiyye*, Çev. Mehmet Erdoğan ve Vecdi Akyüz, Rağbet Yayınları, İstanbul, 1999, s.138-148.

hangi sebeple nereden nereye göç ederse etsin ve hangi riskle karşı karşıya kalırsa kalsın her halükarda maslahata uygun ve insan onuruna yaraşır bir muameleyi hak etmektedir.

Araştırma Etiği

Araştırmamız tarihte ve günümüzdeki göç ve göçmenleri kısaca ele alarak göçün sebep olduğu sorunları ve çözüm imkanlarını merkeze aldığı için bu perspektifle literatür taraması yapılmıştır. Bu tarama sürecinde ilgili çalışmalarda ortaya konulan bulguların teolojik ve sosyolojik açıdan tarafsız bir şekilde yorumlanmasına çalışılmış ve bu bulgular araştırmamızın amaçlarına uygun olarak kullanılmıştır.

Konu dört ana başlık altında toplanıp alt başlıkları ile detaylandırılacaktır. Konuyla ilgili kavramlar, göçün sebepleri ve İslam tarihinde ve günümüzde göç ve göçmenlerin durumu genel olarak ifade edildikten sonra göçmenlerin karşılaştıkları sorunlar/riskler ve bunları fırsata çevirme/çözüm imkânlarının neler olduğu izah edilecektir.

1. Kavramsal Çerçeve

Bu başlık altında konuya ilişkin kavramsal açıklamalara yer verilecektir.

Göç- Göçmen

“Göç; uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmektir. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir.” Bu tanıma mülteciler, yerinden çıkarılmış kimseler ve ekonomik sebeple göçenler de dâhildir.⁹

Göçmen teriminin genel kabul gören bir tanımı bulunmamakla birlikte; dışarıdan herhangi bir zorlama olmaksızın ve kişisel rahatlık amacıyla kişinin özgür iradesiyle göç etmeye karar verdiği durumları kapsadığı kabul edilmektedir. Buna göre göçmen; “İktisadî ve sosyal durumlarını iyileştirmek, kendileri veya ailelerinin gelecekte beklenenlerini arttırmak amacıyla başka bir ülkeye veya bölgeye göç eden kişi ve aile fertlerini kapsamaktadır.”¹⁰

Göçün değişik açılardan birçok tasnifi yapılmaktadır. Yaşadığı yerden ayrılan kişilerin hareketlerine; doğal felaketler veya insanların sebep olduğu hadiselerden dolayı içerisinde temel insan haklarına ve refaha yönelik bir tehdit ve zorlama bulunup bulunmamasına göre zorunlu göç veya gönüllü/yaşam tarzı göç denir. Göçün yaşanılan ülke sınırları içerisinde olması durumunda iç göç, ülke sınırları dışına olması durumunda ise dış göç tabiri kullanılır. Yasal yollardan yani gönderen, transit ve alıcı ülkelerin göçü düzenleme normlarına uygun olup olmamasına göre düzenli göç, düzensiz göç şeklinde isimlendirir-

9) *Uluslararası Göç Hukuku, Göç Terimleri Sözlüğü*, Çev. Littera Çeviri, Editör. Bülent Çiçekli, Uluslararası Göç Örgütü (IOM), Cenevre, 2009, s. 28. (*Göç Terimleri Sözlüğü*)

10) *Göç Terimleri Sözlüğü*, s. 28.

lır. Düzensiz göç terimine yakın olan “yasadışı göç” terimi ile daha çok göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti kast edilmektedir. Yapılan göçün bir mevsimle sınırlı olması halinde mevsimlik göç, böyle bir zaman sınırlaması yoksa sürekli göç, üçüncü bir ülkeye gitmek üzere geçici olarak aradaki bir ülkenin içinden geçerek yapılan göçte de transit göç denir. İnsanların bireysel veya aileleriyle birlikte yaptığı göçlere bireysel göç, yüksek sayılarda ani insan hareketleri ile yapılan göçte de kitlesel göç tabiri kullanılır. İş bulmak amacı ile bulunduğu yerden başka bir yere yapılan göçte ise işçi göçü denir.¹¹

İltica- Mülteci- Sığınmacı

Arapça kökenli olup sığınmak anlamına gelen iltica kelimesinden türeyen mülteci; “İrki, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanamayan ya da yararlanmak istemeyen kişi”¹² anlamına gelmektedir. Türkiye, 1951 Cenevre’de mültecilerin hukuki statüsüne ilişkin yapılan sözleşmeyi coğrafi sınırlama şartı ile kabul ettiği için sadece Avrupa’dan bu sebeplerle gelen kişileri mülteci, diğer ülkelerden gelenleri ise şartlı mülteci olarak kabul etmektedir.¹³

Sığınmacı; “İlgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne ilişkin yaptıkları başvurunun sonucunu bekleyen kişilere denilir.”¹⁴

İkincil Koruma- Geçici koruma

İkincil koruma; “Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye verilen statüye” denir.¹⁵

Geçici koruma; “koruma gerektiren kişilerin yararına olarak sığınma sisteminin etkin işleyişi üzerinde olumsuz etki yaratmadan sığınma sisteminin işletilememesi riski varsa,

11) Bütün bunların tanımları için bkz; *Göç Terimleri Sözlüğü*, (İlgili başlıklar.).

12) <https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-mevzuat>, BMMYK, Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi, mad, 1.

13) 6458 sayılı YUKK, Mad, 61-62.

14) *Göç Terimleri Sözlüğü*, s. 49; Bu kavramların tanımları için ayrıca bkz; Adıgüzel, Yusuf, *Göç Sosyolojisi*, Nobel Yayınları, Ankara, 2016, s. 3-6.

15) 6458 sayılı YUKK, Mad, 63.

bu kişilere acil ve geçici koruma sağlamak amacıyla sağlanan istisnai özellikteki duruma” denir.¹⁶

Mülteci, şartlı mülteci veya ikincil koruma statüsüne sahip olan kişiler 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu kapsamında uluslararası koruma altındadırlar.

Tanımlarını verdiğimiz bu kavramlar güncel olarak kullanılan ve hukuki siyasi ve idari mahiyetleri olan kavramlardır. Ancak İslami ilimler literatüründe bunlardan ziyade konumuzla alakalı olarak hicret/ muhacir, tehcir/yurtlarından çıkarılanlar/sürgün edilenler tabirleri kullanılmaktadır.

Hicret - Muhacir

Sözlükte “terk etmek, ayrılmak, ilgisini kesmek” anlamına gelen hecr/hicran mas-tarından isim olan hicret kelimesi, “kişinin herhangi bir şeyden bedeneni, lisanen veya kalben ayrılıp uzaklaşması” manasına gelmekle birlikte ancak kelime daha çok “bir yerin terk edilerek başka bir yere göç edilmesi” anlamında kullanılır. Terim olarak genelde gayr-i Müslim ülkeden (Daru’l-harp) İslâm ülkesine göç etmeyi, özelde ise Hazreti Peygamberin ve Müslümanların Medine-i Münevvere’ye göçünü ifade eder.¹⁷ İslami ilimlerde Medine-i Münevvere’ye göç eden Müslümanlara “muhacir” tabiri kullanılmıştır. Buna göre İslami ilimlerde özel manada hicret kavramı ile özellikle Hazreti Peygamber ve Müslümanların Mekke-i Mükerrerme’den Medine-i Münevvere’ye göç etmeleri olmak üzere dini sebeplerle bir yerden diğer bir yere göçme olayı kast edilmektedir.¹⁸

Kur’an-ı Kerim’de hicret kelimesi yer almamakla birlikte yirmi yedi ayette otuz bir kez “hecr” kökünden gelen çeşitli türevlerinin geçtiği görülür.¹⁹ Bunlardan bir kısmı terim anlamına uygun olarak “Allah uğrunda başka bir yere göç etmek” anlamında kullanılmaktadır.²⁰ Hicret/göç eden kimse anlamında “muhacir” ve çoğul olarak “muhacirin ve muhacirat” kelimeleri kullanılmakta. Bu ayetlerin çoğunda da İslam tarihinde vuku bulan Mekke-i Mükerrerme’den Medine-i Münevvere’ye göç eden Müslümanlar kastedilmektedir.²¹ Hicret ve muhacir kavramları, Hadislerde de hem sözlük anlamında hem de terim anlamında birçok kez kullanılmaktadır.²²

16) *Göç Terimleri Sözlüğü*, s. 19; Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi*, s. 15.

17) Cürcânî, Ali bin Muhammed Şerif, *Kitabu’l- Tarifat*, Daru’l Kutubu’l İlmiyye, Beyrut, 1983, s. 256. (*et-Tarifât*); Hicret kavramı ile yakın alakası olan şu kavramlar da ayrı bir çalışmada incelemeye değer: Seyahat – Seyr - Rihle - Sefer -Turizm ve Gurbet- Gurbetçi.

18) Önkal, Ahmet, “Hicret”, *DİA*, İstanbul, 1998, C. XVII, s. 458.

19) Muhammed Fuad Abdulkaki, “Hcr”, *Mu’cemü’l Müfehres li elfazı’l Kur’an-ı Kerim*, Daru’l Hadis, Kahire, 2001, s. 822. (*el-Mu’cem*)

20) 2/Bakara/218; 3/Âl-i İmrân/195; 4/Nisâ/89, 97, 100; 8/Enfal/72, 74-75; 9/Tevbe/20, 100, 117; 16/ Nahl/41, 110; 22/Hac/58.

21) 4/Nisâ/100; 9/Tevbe/100, 117; 24/Nûr/22; 33/Ahzab/6,50; 59/Haşr/8-9; 60/Mümtehine /10.

22) Wensinck, Arent Jean, “Hcr”, *el- Mu’cemü’l Müfehres li Elfazı’l Hadis’n- Nebevi*, Daru’d Davet, İstanbul, 1988, C. VII, s. 61. (*el- Mu’cem*)

Tehcir/Yurtlarından Çıkarılanlar/Sürgün Edilenler

Hicret/göç kavramı ile yakın ilgisi olan daha doğrusu göçün sebebinin ve şeklinin bir türü olan tehcir/sürgün edilme yani ana yurtlarından zorla çıkarılma durumu da Kur'an ve Sünnetin değindiği, İslam tarihinde uygulaması olan ve İslam hukukunda ele alınan meselelerden biridir. Bu da ya bir devletin haksız yere kendi tebaasından bir grubu ana-yurtlarından çıkarmaları/sürgün etmeleri şeklinde olur ya da suç işleyen bir şahsın veya grubun ceza olarak sürgüne gönderilmesi şeklinde olur. Yukarıda örnekleri verilen diğer peygamberlerin ve Hazreti Muhammed'in ve bu peygamberlere tabi olan Müslümanların maruz kaldıkları göç hadisesi birinci anlamda tehcir/sürgün edilme yani ana yurtlarından zorla çıkarılma durumudur.²³ Aynı mahiyette olup tarih boyunca ve günümüzde birçok insan yerlerinden yurtlarından haksızlıkla çıkarılmışlardır ve sürüldükleri yerlerde yer edinme çilesini çekmişlerdir.

İkinci anlamda tehcir/sürgün edilme ise meşru kamu düzenini hukuki olmayan yollarla değiştirmeye ve bozmaya çalışan, Kur'an'ın ifadesi ile Allah'a ve Resulüne harp açan ve yeryüzünde fesat çıkaran yani eşkıyalık yapan kimselere verilen bir ceza uygulamasıdır.²⁴

Her hukuk sistemi koymuş olduğu nizamın devamını ister ve bunun için de gerekli tedbirleri alır. İslâm hukuku, getirmiş olduğu inanç, hukuk ve ahlâk sisteminin bozulup değiştirilmesine müsaade etmediği gibi yeryüzünde fesat çıkarılmasına ve meşru devlet düzeninin bozulmasına da müsaade etmemektedir. Bu sebeple bu suçları işleyenlere verilecek ceza konusunda İslam hukukçuları arasında bazı görüş ayrılıkları olmakla birlikte çoğunluğun benimsediği görüşe göre silahlanıp açıktan devlete başkaldıran ve eşkıyalık yapan kimseler yalnızca terör havası estirmiş, fakat adam öldürmemiş ve soygun yapmamış iseler cezalandırılmak amacıyla sürgün edilirler.²⁵ Bir başka görüşe göre ise ayette ifade edilen cezalar suçun mahiyetine göre sıralanmış olmayıp bunlardan birinin tercih edilmesi devleti yönetenlerin takdirine bırakılmıştır.²⁶ Neticede sürgün etmenin bir ceza olarak uygulanması hem bu ayetle hem de Hazreti Peygamberin uygulaması ile sabittir. Nitekim Medine-i Münevvere Yahudilerinden Kaynukaoğulları Uhud savaşından önce ve Nadîroğulları da hicretin 4. yılında yaptıkları antlaşmaları bozarak Hazreti Peygamber'e suikast hazırladıkları için yurtlarından sürülmüştür.²⁷

23) 2/Bakara/246; 3/Âl-i İmrân/195; 22/Hac/40; 59/Haşr/8.

24) 5/Maide/33.

25) Karaman, Hayrettin ve diğer. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, DİB Yayınları, Ankara, 2003, C. II, s. 207-211.

26) Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, y.y, 1979, C. III, s. 1664.

27) Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, Çev. Salih Tuğ, İrfan Yayıncılık, İstanbul, 1993, C.I, s. 578, 583.

2. Göçün Sebepleri

İnsan doğup büyüdüğü anavatanını terk edip bir başka yere niçin gider? İnsanın doğuştan getirdiği en temel ihtiyaç ve hakları vardır. Bu ihtiyaç ve haklarını kendi vatanında arzu ettiği kadar temin etme imkânı varsa ve bunlara karşı dışarıdan bir baskı yoksa insan kolay kolay yerinden yurdundan ayrılmak istemez. İnsanın en temel ihtiyaç ve haklarını İslam âlimleri mekasidü'ş-şer'ıyye/hukukun ana gayeleri veya zarûrât-ı diniyye diye beş maddede toplamışlardır ki bunlar; can, mal, din, nesil/namus ve akıldır. Bunların hangisinin daha önemli olduğu farklı mülâhazalarla zaman zaman yer değiştirir de neticede hepsi bir bütünü oluşturur. Zira can olmazsa diğerleri de zaten olmaz, can mal ile kaimdir, insan din/inanç ve namusu ile insandır ve akıllı olmazsa bunların bir önemi yoktur. İşte insan bu temel ihtiyaç ve haklarını kendi doğup büyüdüğü yerde temin etme ve koruma imkânını bulamazsa oradan ayrılarak bunları temin ve muhafaza edeceği uygun/güvenli bir yere gitme ihtiyacı hisseder.

İnsanın kendi isteği ile gönüllü olarak katılmadığı, özgür iradesi dışında gerçekleşen yer değiştirmeler istek dışı zorunlu göçlerdir. Deprem, heyelan, kuraklık, çölleşme, sel, volkanik patlamalar vb. doğal afetler ile savaşlar, ilticalar, mübadele göçleri ve siyasi sürgünler gibi asli belirleyicisi insan olan hadiseler zorunlu göçlerin sebepleridir. İnsanın iktisadi beklentileri, daha iyi bir sosyal ve müreffeh yaşam gibi istekleri nedeniyle kendi iradesi doğrultusunda gerçekleştirdiği yer değiştirmeler ise gönüllü göçlerdir.²⁸

Tarihte ve günümüzde insanlar yaşadıkları yerlerden çeşitli nedenlerle ayrılmak durumunda kalmışlardır. Tarihte göçün en önemli sebepleri insanın kendi iradesi dışında oluşan doğal felaketler olmasına karşın, sanayi devriminden sonra ise asli belirleyicisi insan olan siyasi, sosyal ve ekonomik olaylar göçün en önemli sebepleri haline gelmiştir.²⁹ Özellikle gelişen teknolojik imkânlarla ulaşım ve iletişim araçlarındaki gelişmelere paralel olarak insanların daha iyi ve rahat bir hayat sürme arayışları isteğe bağlı göçlerde büyük bir artışa sebep olmuştur.³⁰ Bu genel tespitten sonra araştırmacıların göçün sebepleri olarak zikrettikleri şeyleri şu başlıklar altında toplamamız mümkündür.

Endüstrileşme/ Şehirleşme ve İş Gücü Talebi

İnsanlık tarihinde insanın ilk olarak, en temel ihtiyacı olan açlığını gidermek ve kendini zararlı dış etkenlerden koruyabilmek/kendini güvende hissetmek³¹ adına en basit hali ile yiyecek, giyecek ve barınma ihtiyacını karşılamak için tarım ve hayvancılıkla iştigal ettiği bir vakiydir. Zaman içerisinde hem insanların sayılarının artması hem de yeni araç-

28) Bozkurt, Fuat ve Seyfi Özgüzel, "Türklerde Yaşam Tarzı Olarak Göç Olgusu 'Göç Yolda Düzelir'", *Folklor/Edebiyat*, Lefkoşa KKTC, 2019, C. 25, S. 100, Kasım, s.817-819.

29) Keleş, Ruşen, *Kentleşme Politikaları*, İmge Yayınevi, Ankara, 1996, s. 6

30) Sencer, Yaşar, *Türkiye'de Kentleşme*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1979, s. 28.

31) 107/Kureys/4.

gereçlerin icat edilmesi ile geçim vasıtaları da artmıştır. Ama el emeğine dayalı geçim vasıtası olan tarım ve hayvancılık her zaman önemini korumuştur. Bu da insanların kendi doğup büyüdükleri kırsalda/köylerde kalmalarını sağlamıştır. Ne zaman ki bütün dünyada birçok sâikle şehirleşme ve endüstrileşme ilerleyince insanlar daha kolay iş bulma ve daha rahat bir hayat yaşamak için tarım ve hayvancılığı terk ederek şehirlere göçmeye başlamışlardır. Şehirlerin tarihi çok eski olup milattan önceki yıllara dayanmakla birlikte modern anlamda şehirleşme 18. yüzyılda sanayi devrimi ile başlamıştır. Zira sanayi devrimi ile üretimde yenilik ve çeşitlilik, sosyal yapıda farklılık ve nüfus hareketliliğinde artış gibi önemli sonuçlar doğmuştur. Üretim tarzının niteliğinin değişmesi ile üretim, küçük imalathanelerden fabrikalara taşınmıştır. Böylece yavaş ve tekil üretimden hızlı ve çoklu üretime geçilmiştir. Üretim tarzının niteliğinde ve niceliğinde meydana gelen bu değişimler siyasi ve iktisadi düzende yeni düzenleme ve yapılanmalara yol açmıştır. Bu değişimler de nüfus hareketliliğini doğurmuştur. Yani sanayileşme ile kırdan kente yoğun bir nüfus akışı/ göç dalgası oluşmuştur.³² Sanayi ve endüstriyi kuranlar da işçi ihtiyacını karşılamak için bu göçü teşvik etmişlerdir.

İnsanlık tarihi kadar eski bir olgu olan göçe tarihsel açıdan bakıldığında göçlere katılan insan sayısının en fazla olduğu dönem, kırsaldaki insanların şehirlerdeki iş imkânlarına doğru yöneldiği sanayi devrimine denk gelmektedir. Bu ise gelişmiş ülkelerde 18. Yüzyılın ortalarında olurken Türkiye’de 20. yüzyılın ortalarına denk gelmektedir.³³ Yani tarihin her döneminde değişik sebeplerle var olan göç olgusu en fazla endüstrileşme/ şehirleşme ve iş gücü talebine bağlı olarak gerçekleşmektedir.

Tabii şehirlere göçün en temel sebebi belki iş/aş bulma arayışı olmakla birlikte tek sebebi de değildir. Zira daha iyi bir eğitim almak, sağlık ve sosyal imkânlardan daha fazla istifade etmek ve bazen de güvenlik, köyden şehirlere göçün sebepleri arasındadır.

Gelir Adaletsizliği ve Ekonomik Buhranlar

Gelir ve sosyal adaletin olmadığı toplumlarda bir tarafta hâkim olan bir grup olurken diğer tarafta hâkim topluluk tarafından güçsüz ve önemsiz görüldükleri için talepleri dikkate alınmayan ve hakkını almaktan aciz bulunan bir grup da bulunur. Bu çarpık yapı belli bir süre sonra toplumda ekonomik buhranlara da sebep olur. Zira doğru bir üretim ve adil bir paylaşmanın olmadığı toplumlarda ve zamanlarda ekonomik düzensizliğin ve buhranların olması kaçınılmazdır. Bazen da doğal afetler nedeni ile ekonomik dar boğazlar oluşabilir. İnsanlar belli bir süre bu halin düzelmesini beklerler, yani belli bir dayanma kapasiteleri vardır. Ancak bu halin düzelmesinden ümitlerini kestiklerinde ise orayı terk etmenin yollarını ararlar ve ilk fırsatta da orayı terk ederler.

32) Kaya, Erol, *Kentleşme ve Kentleşme*, İşaret Yayınları, İstanbul, 2017, s. 31-32.

33) Koyuncu, Ahmet, “*Türkiye’de Göç ve Kentleşme*”, *Kent Sosyolojisi*, Edit. Köksal Alver, Hece Yayınları, İstanbul, 2012, s. 359.

İnsanlar hayatta öncelikle temel yaşam ihtiyaçlarını karşılamak ve güvenli bir ortam içinde yaşamak isterler.³⁴ İnsanlar ekonomik buhranlar sebebi ile geçimlerini sağlamak için buldukları yerde düzenli bir iş bulamıyor ve geçimlerini sağlayamıyorsa, geçimlerini sağlayabilecekleri düzenli bir iş bulabilecekleri yerlere göç etmek zorunda kalmaktadırlar.³⁵ Kısacası insanlar emeklerinin karşılığını adil bir şekilde alabilecekleri güvenli bir yer ararlar. İnsanların emeklerinin sömürülmediği, gelir adaletinin olduğu yerde huzur, bereket ve güven olur.

Dış/ İç Savaşlar ve Terör (Güvenlik)

İnsanların yerlerini yurtlarını terk etmelerinin sebeplerinden bir diğeri de şüphesiz can, mal ve namus/nesil güvenliğinin gerek iç gerek dış savaşlar veya terör hadiseleri sebebi ile tehlikeye girmiş olmasıdır. Göçün zorunlu sebeplerinden olan bu hadiseler belki de insan için en önemli olanlarıdır. Zira insanın can ve mal güvenliğinin olmadığı yerde başka hiçbir şeyin bir anlamı yoktur. Yakın zamanda yakın coğrafyamız olan Suriye, Irak, Filistin, Afganistan gibi savaş bölgesi olan ülkelerden insanların kitleler halinde göç etmelerinin en temel sebebi oralarda yeterli güvenliğin kalmamasıdır.³⁶

Dini Sebepler

Bir Müslüman için vazgeçilmez dini değerler eğer yaşadığı toplumda yok sayılıyorsa ve o Müslüman'ın dinini yaşamasına imkân tanınmıyorsa yani her insan için en temel hak olan inanç hürriyeti tanınmıyorsa ve bu baskıyı ortadan kaldırma imkânı da yoksa oradan göç etme mecburiyeti hâsıl olur. Nitekim Hazreti Peygamber ve sahabe-i kiramanın Mekke-i Mükerrreme'den Medine-i Münevvere'ye göçlerindeki ana saik bu idi.³⁷ Zira Mekke-i Mükerrreme'den Medine-i Münevvere'ye göç etme imkânları bulunduğu halde bunu yapmayan ve din özgürlükleri baskı altında olması sebebi ile dinlerini tehlikeye atanlar hakkında Kur'an-ı Kerim'de ciddi bir tehdit vardır. Bu kimseler kendilerine yazık eden kimseler olarak nitelendirilmektedir.³⁸

Mekke-i Mükerrreme'nin fethinden önce hicret etmek sadece Medine-i Münevvere'ye göç etmeye münhasırdı. Mekke-i Mükerrreme'nin fethinden sonra bu sınırlama kaldırılmış olup hicret genelde gücü yeten Müslümanların, İslam ülkesi olmayan yerden/ daru'l-harpten herhangi bir İslam beldesine göçmeleri şeklinde anlaşılmıştır. Bu tür hicretin ise her zaman mümkün olduğu yani kıyamete kadar devam edeceği konusunda icma vardır. Buna göre daru'l-harpte inançlarını açıkça söyleyemeyenlerin ve temel dini vazifelerini

34) 107/Kureys/4.

35) Bozkurt, Fuat ve Seyfi Özgüzel, "Türklerde Yaşam Tarzı Olarak Göç Olgusu 'Göç Yolda Düzelir'", *Folklor/Edebiyat*, Lefkoşa KKTC, 2019, C. 25, S. 100, Kasım, s.817.

36) Adıgüzel, *Göç Sosyolojisi*, s. 22-35, 93-107.

37) Hamidullah, *İslam Peygamberi*, C.I, s. 175.

38) 4/Nisa/97.

yerine getiremeyenlerin diğer bir ifade ile en temel insan hakkı olan inanç hürriyetinden mahrum olan Müslümanların hicrete güçleri yetiyorsa daru'l-İslama hicret etmeleri gerekir, daru'l-harpte kalmaları doğru olmaz.³⁹ Çünkü dinin temel vazifelerinin yerine getirilmesi gücü yetenlere farz olduğu gibi farzın ancak kendisiyle tamamlanabileceği şey de farzdır.⁴⁰

İslamiyet sadece teoride kalan bir inanç sistemi olmayıp aynı zamanda uygulanması gereken bir hayat tarzı ve bir dünya görüşü sunduğundan Müslümanların, dinin bütün hükümlerini rahatlıkla yerine getirilebildiği bir ortamda güvenli ve huzur içinde yaşamaları büyük önem arz etmektedir. Hazreti Peygamberin, "Müşrikler arasında ikamet eden Müslüman'dan beriyim"⁴¹ hadisi de Müslümanların dini yaşama konusunda baskılara maruz kaldıkları takdirde daru'l-harpte gayrimüslimlerle beraber yaşamalarının yasaklandığını ve hicretin gerekli olduğunu anlatmaktadır.

Daru'l-harpte dinin emirlerini özgürce yerine getirme konusunda baskıya maruz kalmayanların daru'l-İslama hicret etmeleri ise zorunlu olmayıp tavsiye edilmiştir. Yani gayrimüslim ülkelerden İslam ülkesine hicretin gerekçesi, Müslüman'ın temel insan haklarından mahrum olması ve özellikle dinin temel hükümlerini özgürce yerine getirme imkânının bulunmamasıdır. Bunlara yine de hicretin tavsiye edilmesi, Müslümanların ilke olarak İslam toplumu içinde yaşamalarının sosyal, siyasî ve manevi yönden daha faydalı olacağı ve yabancı bir toplumda kendi inanç ve kültürünü paylaşmayanlarla birlikte yaşamının muhtemel olumsuzlukları sebebiyledir. Özellikle Endülüs'te yaşanan tarihî acı tecrübe sebebiyle daha çok o bölgede yaygın olan Mâlikî mezhebi âlimleri genel olarak daru'l-harpte küfrün hâkimiyeti altında yaşamının hiçbir zaman caiz olmadığını, mutlaka hicret edilmesi gerektiğini söylerler.⁴²

Dini sebeplerle göç etme hakkındaki mülahazalar böyle farklılık ihtiva etmekle birlikte tarih içerisinde ve günümüzde bu sebeple birçok göç hadisesi olmuştur. Az önce işaret ettiğimiz Endülüs'ün işgal edilmesi ile oradaki Müslümanların kuzey Afrika ve diğer bazı İslam beldelerine göç ettikleri⁴³ gibi Moğolların istila ettiği İslam beldelerindeki Müslümanlar da İslam hâkimiyetinin olduğu bölgelere göç etmişlerdir.⁴⁴ Yine Osmanlının çöküş aşamasında Balkanlar'dan, Kırım'dan ve Kafkasya'dan birçok Müslüman, Osmanlının hâkimiyetinin kaybolduğu bu bölgelerden göç ettikleri de bir vakıadır.⁴⁵

39) 4/Nisa/97-98; 8/Enfal/72; Şafîî, Ebu Abdullah Muhammed b. İdris, *el-Ümm*, Daru'l Ma'rife, Beyrut, 1990, C.IV, s.169.

40) Özel, Ahmet, "*Hicret*", *DİA*, Ankara, 1998, C. XVII, s. 462.

41) Ebu Davud, Cihad, 105; Tirmizi, Siyer, 42.

42) Özel, "*Hicret*", *DİA*, Ankara, 1998, C. XVII, s. 465.

43) Özdemir, Mehmet, "*Endülüs*", *DİA*, Ankara, 1995, C. XI, s. 211.

44) Özgüdenli, Osman Gazi, "*Moğollar*", *DİA*, Ankara, 2005, C. XXX, s. 225.

45) Barut, Ilgın, "*Osmanlı Dönemi'nde Gerçekleşen Göçlerin Kurumsallaşma Ve Göç Politikaları Üzerindeki Etkileri*" *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, Ekim 2018, C. 18, S. 40/2, s. 16.

Yakın tarihte Bulgaristan'ın Müslüman Türklere uyguladığı baskılar sebebiyle can güvenliğinin ve inanç hürriyetinin tehlikeye girmiş olması neticesinde ülkemize ve diğer bazı Avrupa ülkelerine göçlerin olduğu bir vakiadır.⁴⁶ Yine Balkanlarda yaşanan trajik hadiseler sebebiyle özellikle tarihin en karanlık ve acı katliam ve hadiselerinin yaşandığı Bosna Hersek savaşında 2 milyona yakın Bosnalı Müslüman evlerini terk etmek zorunda kalmış ve mülteci olmuşlardır.⁴⁷ Günümüzde de maalesef Çin'in Doğu Türkistan Müslümanlarına⁴⁸ ve Myanmar ordusunun Arakanlı Müslümanlara uyguladığı baskılar ve hak ihlalleri sebebiyle bu ülkelerdeki birçok Müslüman, can, mal ve namus güvenliği kalmadığı ve dinlerini özgürce yaşayamadıkları için ülkelerini terk etmek zorunda kalmaktadırlar.⁴⁹

Dini sâikle göç etmenin diğer bir şekli ise dini yaymak adına yani i'lâ-i kelimetullah için cihad etmek ve kitleler halinde anayurdu terk ederek yeni yurtlar edinmek şeklinde tezahür etmektedir. Mekke-i Mükerrreme'den Medine-i Münevvere'ye göçün sebepleri arasında Mekke-i Mükerrreme'deki zorluklardan kurtulma amacı olmakla birlikte asıl amaç İslam dinini daha başka yerlere taşıyıp yaymaktır.⁵⁰ Bu manada Anadolu göçmenler diyarıdır. Zira Orta Asya'dan kalkıp önce Anadolu'ya sonra da Avrupa'nın içlerine kadar giden Müslüman Türklerin bu göçlerindeki birçok sebepten biri de İslam'ı yaymak olmuştur.⁵¹

Burada şunu da ifade etmek gerekir, II. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan İsrail Devleti, birçok Musevi'nin Filistin'e göç etmesini sağlamıştır. Burada siyasi söylem kadar dini söylem de etkili olmuştur. Yani kendi değerleri açısından daha özgür bir dini hayat yaşama söylemi ile dünyanın birçok yerinden oraya göçü sağlamışlardır.⁵²

Göçmen Kaçakçılarının Rolü

Göçmen kaçakçılığı yapan örgütler, insanların içinde buldukları dezavantajlı hali istismar ederek kendilerine doğrudan veya dolaylı olarak çıkar sağlamak amacı ile in-

46) <https://www.cnnturk.com/haber/turkiye/asimilasyon-ve-goc-bulgaristan-turklerinin-oykusu>.17. Ağustos. 2020.

47) Emgili, Fahriye, "Bosna-Hersek Trajedisinde (1992-1995) Türk Birliği" Güney-Doğu Araştırmaları Dergisi, 2012, S. 21, s. 64.

48) <https://www.doguturkistan.org/2020/09/11/sessizlige-gomulen-dunya-karsisinde-cinin-dogu-turkistan-zulmu>. 17. Ağustos. 2020.

49) <https://www.trthaber.com/haber/dunya/arakanli-muslimanlar-zulmun-2nci-yilinda-hala-ulkelerine-donemedi-428457.htm>. 17. Ağustos. 2020.

50) Algül, Hüseyin, *İslam Tarihi*, Gonca Yayınları, İstanbul, 1991, C. I, s. 276.

51) Ortaylı, İlber, *Türklerin Tarihi, Orta Asya'nın Bozkırlarından Avrupa'nın Kapılarına*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2018, s. 33-51,139-161.

52) Turgay, Murat, "İsrail Devletinin Kuruluşu Ve Türk Basınına Yansımaları" *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Temmuz – 2019, C. XXIX, S. 2, s. 450.

sanların göç etmesini teşvik etmektedirler. Bunların bu teşviklerine kanıp da göç eden bir hayli insan vardır. İnsan ticaretinden farklı olarak göçmen kaçakçılığında zorlama ya da doğrudan insan hakları ihlali yoktur.⁵³ Fakat insanların içinde buldukları zor şartlardan dolayı onların istismar edilmesi ve her zaman hedef ülkeye varılamayan ve sonucu belli olmayan maceralara sürüklenmeleri ve ciddi mağduriyetler yaşamaları söz konusudur.

3. İslam Tarihinde ve Günümüzde Göç, Göçmenler ve Yapılan Düzenlemeler

Bu başlık altında İslam tarihinde yaşanan göç hadisesini kısaca anlattıktan sonra günümüzde dünyada gelinen son hali ve ülkemizdeki göçleri özetle ifade edeceğiz. Asıl amacımız yaşanan bütün göçleri anlatmak olmayıp, her dönemde var olan göç hadisesinin beraberinde getirdiği risklere dikkat çekip bu risklerin nasıl fırsata çevrileceği konusu olduğu için göçlerin ayrıntısına girmeyeceğiz.

İslam Tarihinde Göç ve Göçmenler

Ana yurttan ayrılmak anlamına gelen hicret tarih boyunca hep var olmuştur. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, son peygamber Hz. Muhammed'den önceki peygamberlerin dönemlerinde de Müslümanların inançları uğruna yurtlarından ayrılıp başka yerlere gittiklerinden bahsedilir. Hz. İbrahim, kavminin kendisini ateşe atma teşebbüsünden sonra, "Doğrusu ben rabbimin emrettiği yere hicret ediyorum"⁵⁴ demiş ve önce Filistin'e, sonra Mısır'a daha sonra da Ken'an şehrine göç edip yerleşmişti.⁵⁵ Hz. İbrahim ile beraber Filistin'e kadar hicret eden Hz. Lût, kavminden inanmayanların sapkın davranışları karşısında Cenâb-ı Hak'tan aldığı emirle "bir gece vakti inananlarla birlikte yurdundan çıkmış, arkasına dönüp bakmadan gitmesi istenilen yere gitmişti."⁵⁶ Meyden ve Eyke halkına peygamber olarak gönderilen Hz. Şuayb'a kavminin azgınlıkta ileri gidenleri, "Ey Şuayb! Kesinlikle seni ve seninle beraber iman edenleri memleketimizden çıkaracağız yahut dinimize döneceksiniz"⁵⁷ demişler onu ve ona inananları hicrete zorlamışlardı. Hz. Şuayb ve ona inananlar anayurtlarından göç edip Mekke-i Mükerrerme'ye yerleştiler.⁵⁸ Hz. Mûsâ, Allah'ın emriyle "geceleyin Mısır'dan yola çıkardığı İsrailoğulları'nı göç ettirmeyi başarmış, peşlerine düşen Firavun ve ordusu ise denizde boğulmuştu."⁵⁹ İbrahim süresinde Nûh, Âd ve Semûd kavimlerinin ve onlardan sonrakilerin kıssaları anlatılırken

53) *Göç Terimleri Sözlüğü*, s. 22.

54) 29/Ankebut/26.

55) Cevdet Paşa, Ahmed, *Peygamberler ve Halifeler Tarihi*, Sad. Metin Muhsin Bozkurt, Merve Yayın Dağıtım, İstanbul, trs. C.I, s. 10.

56) 11/Hud/80-81; 15/Hicr/65.

57) 7/A'râf/88.

58) Cevdet Paşa, *Peygamberler ve Halifeler Tarihi*, C. I, s. 17.

59) Yunus 10/90; Tâhâ 20/77-78; Şuarâ 26/52-67; Cevdet Paşa, *Peygamberler ve Halifeler Tarihi*, C.I, s. 18.

inanmayanların peygamberlerine, “Elbette sizi ya yurdumuzdan çıkaracağız ya da mutlaka dinimize döneceksiniz”⁶⁰ dedikleri bildirilir. Bu ayetlerden anlaşıldığı üzere hicret birçok peygamberin hayatında yer almıştır. Zira peygamberlere inanmayanların yaptıkları eziyet ve baskılar, hak dini tebliğ ve yaşama imkânını ortadan kaldırıncaya peygamber ve müminler oradan göç etmek zorunda kalmışlardır. Verilen bu örneklerin ortak özelliği yapılan bu göçlerin kitlesel ve dini sebeplerle olmasıdır. Bunlardan başka ailevi ve ekonomik sebeplerle aile göçlerini de görmekteyiz. Nitekim Hz. İbrahim’in, eşi Hz. Hacer ve oğlu İsmail’i başka bir yere götürmesi ve Hz. Yusuf’un anne-babası ve kardeşlerinin kendi yurtlarını terk ederek Hz. Yusuf’un yanına gitmeleri bunların örnekleridir.⁶¹

Hz. Peygamber ve kendisine inanan Müslümanlar da önceki peygamberler ve ümmetlerinin yaşadıkları akıbeta maruz kaldılar. Mekke-i Mükerrerme’deki baskılar artınca 615 ve 616 yıllarında iki grup halinde Müslümanlardan 108/109 kişi Habeşistan’a hicret ettiler.⁶² Bu hicret için Habeşistan’ın seçilmesinde Habeşistan kralı Adhame’nin ilahi bir dine mensup ve adaletli bir hükümdar olmasının ve Arapça bilmesinin önemli bir sebep olduğu görülmektedir. Diğer bir etken ise ulaşım kolaylığı ve göçmenlerin malî sıkıntılarını daha rahat bir şekilde giderebilme imkânının olmasıdır.⁶³ Bu bilgilerden hareketle şunu ifade edebiliriz ki bu göç izinli ve düzenli bir göç olması hasebi ile giden göçmenlerin orada normal hayata uyum sağlamaları zor olmamıştır.

Daha sonraki süreçte Mekke-i Mükerrerme’de Müslümanlara yapılan baskılar dayanılmaz hal alınca yeni çıkış kapıları ve yeni imkân arayışına girildi ve neticede Akabe Biatları sonucunda Medine-i Münevvere’ye hicret süreci başladı.⁶⁴ Özellikle İkinci Akabe Biatı’nda Medine-i Münevvereli Müslümanlar, Hz. Peygamberi ve Mekke-i Mükerrerme’li Müslümanları şehirlerine davet ederek hicret ettikleri takdirde canlarını ve mallarını, kendi çocuklarını ve kadınlarını korudukları gibi koruyacaklarına ve her halükarda ona tâbi olacaklarına ant içerek biatta bulundular.⁶⁵ Bu durum da yine gösteriyor ki bu göç de izinli, planlı ve düzenli bir göçtür. Dolayısıyla bu gün düzensiz göçlerdeki trajik hadiselerin birçoğu o gün ki Habeşistan ve Medine-i Münevvere’ye yapılan göçlerde – anavatani ve sahip olunan tüm imkânları terk etmenin hüznü ve yoldaki sıkıntılar bir yana- gidilen yerlerdeki kabul görme ve uyum sağlama açısından yaşanmamıştır.

Hazreti Peygamberin ve Müslümanların Medine-i Münevvere’ye hicret etmeleri ile İslam tarihinde yeni bir dönem başlamıştır. Artık bu tarihten sonra o günden bu güne kadar Müslümanlar nezdinde “hicret ve muhacir” kavramları ayrı bir önem arz etmiştir. Hukuki siyasi ve idarî düzenlemelerde hep gündeme gelmiş ve insanın, kutsal değerleri

60) 14/İbrahim/9-13.

61) 14/İbrahim/37; 12/Yusuf/99; Cevdet Paşa, *Peygamberler ve Halifeler Tarihi*, C.I, s. 10.

62) Hamidullah, *İslam Peygamberi*, C.I, s. 109; Algül, *İslam Tarihi*, C. I, s. 236.

63) Önkal, “*Hicret*”, *DİA*, Ankara, 1998, C.17, 460.

64) Hamidullah, *İslam Peygamberi*, C. I, s. 175.

65) Algül, *İslam Tarihi*, C. I, s. 249-273.

adına diğer bir ifade ile temel haklarının muhafazası adına hicret etmesi önemsenmiş ve teşvik edilmiştir. O gün ki şartlar gereği Mekke-i Mükerrerme'nin fethinden önce Mekke-i Mükerrerme'deki veya diğer şehirlerdeki Müslümanların Medine-i Münevvere'ye göç etmeleri stratejik olarak gerekli olduğundan hem o dönemde inen ayetlerde hem de Hazreti Peygamberin hadislerinde bu, önemle üzerinde durulmuştur.⁶⁶ Fakat Mekke-i Mükerrerme'nin fethinden sonra ise böyle bir gereklilik olmadığı için Müslümanlar buna mecbur bırakılmamıştır.⁶⁷ Bununla birlikte hicreti doğuran sebeplerin oluşması halinde göç etmenin önemi ve gerekliliği üzerinde de durulmuştur.⁶⁸

Müslümanlar asr-ı saadetten hemen sonra halifeler döneminden itibaren başlayan fetih hareketleri ile tarih boyunca i'lâ-i kelimetullah adına kendi doğup büyüdükları anavatanlarını terk ederek başka memleketlere göç etmişlerdir. Daha Hz. Ömer zamanında başlayan fetih hareketleri ile Arap yarım adasının dışına çıkmış, Hz. Osman zamanında da bu fetih hareketleri daha ileri noktalara taşınarak İslam beldelerinin bir ucu Orta Asya'nın doğu ve kuzey bölgelerine ulaşırken diğer ucu Kuzey Afrika'nın batı kıyılarına ulaşmıştır.⁶⁹ Bütün bu bölgelerin İslamlaşması kendi yurtlarını terk eden sahabe ve tabiin göçmenler sayesinde olmuştur. Sonraki dönemlerde de yine Müslümanlar aynı gaye için anayurtlarını terk ederek bugünkü İslam coğrafyasına dağılmışlar ve buraları hem İslamlaştırmışlar hem de kendilerine yeni yurt edinmişlerdir.⁷⁰ Bu göçlerde dini yaymak gayesi ile hep merkezden dışa doğru bir açılım varken sonraki tarihî süreç içerisinde yaşanan yenilgiler sebebiyle gidilen o uzak diyarlardan anayurda/merkeze doğru geri çekilmeler/göçler olmuştur. Özellikle Endülüs'ün işgali, Moğol istilası ve Osmanlı'nın dağılması ile oluşan kaos ortamlarında can güvenliği ve dini muhafaza adına göçe mecbur kalan Müslüman halk yaşadıkları anayurtlarını terk ederek o gün ki şartlarda daha güvenli gördükleri yerlere göç etmişlerdir.⁷¹

Günümüzde Göç ve Göçmenler

Günümüze geldiğimizde ise Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM) "2020 Dünya Göç Raporu'na göre dünya genelindeki göçmen sayısı 272 milyona ulaşarak dünya nüfusunun yüzde 3,5'ine ulaştı."⁷² Diğer bir ifade ile hemen hemen her 30 kişiden biri göçmen du-

66) 8/Enfal/72.

67) Buhari, Fazlu'l- Cihad ve Siyer, 1.

68) 4/Nisa/97-100.

69) Apak, *Anahatlarıyla İslam Tarihi*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2009, C. II, s. 124-182;208-222.

70) Algül, *İslam Tarihi*, C. II, s. 255-304, 369-390.

71) Özdemir, "Endülüs", *DİA*, C. XI, s. 211-225; Özgüdenli, "Moğollar", *DİA*, C.XXX, s. 225-229; Barut, "Osmanlı Dönemi'nde Gerçekleşen Göçlerin Kurumsallaşma Ve Göç Politikaları Üzerindeki Etkileri" *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, Ekim 2018, C. 18, S. 40/2, s. 163-166.

72) <https://www.birgun.net/haber/uluslararası-gocmen-sayisi-272-milyona-yukseldi-289493>. 17.09.2020.

rumundadır. Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi (ECOSOS) Nüfus Dairesi “2019 Uluslararası Göçmen verilerine göre en çok göçmene ev sahipliği yapan ülkeler ABD, Rusya, Suudi Arabistan, Avustralya, Kanada ve Avrupa ülkeleridir. Türkiye ise 5.9 milyon göçmene ev sahipliği yaparak 13. sırada yer almaktadır. Hindistan 17.5, Meksika 11.8, Çin 10.7, Rusya 10.5 ve Suriye 8.4 milyon göçmen ile en çok uluslararası göçmen veren ilk beş ülkeyi oluşturmaktadır.”⁷³ Bu veriler sadece dış göç denilen ülkeler arası yapılan göçü göstermektedir. Kırsaldan veya az gelişmiş şehirlerden sanayileşmiş şehirlere yapılan iç göçlerdeki göçmen sayısı ise bundan çok daha fazladır.

Osmanlı döneminden beri ülkemize yönelik var olan kitlesel göç hareketleri Cumhuriyet’in kuruluş sürecinde ve sonrasında da devam etmiştir. Bu göçlerin en somut örnekleri ise şu şekilde özetlenebilir. 1922’den 2001’e kadar Yunanistan, Bulgaristan, Almanya, Bosna, Irak, Afganistan, Kosova ve Makedonya’dan 2 milyonu aşkın kişi ülkemize gelmiştir. Şu an itibari ile ülkemizde 3.6 milyonu Suriye’deki savaştan kaçıp gelenler olmak üzere değişik statülerde farklı ülkeden 6.5 milyon göçmen bulunmaktadır. Özetle ifade edecek olursak ülkemiz cumhuriyetin kurulduğu 1922’den bu güne kadar 6,5 milyondan fazla göçmene kucak açmıştır.⁷⁴

Mevcut Hukuki Düzenlemeler ve İlgili Kurumlar

Ülkemizde göçmenlerin haklarını ve sorumluluklarını belli bir hukuki yapıya kavuşturan 4/4/2013 tarihli “6458 nolu Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu” başta olmak üzere birçok düzenleme mevcuttur. “4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun” da yine göçmenler dâhil tüm yabancılarla ilgilidir. Uluslararası alanda ise 10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda ilan edilmiş olan “İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi” başta olmak üzere “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi”, “Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme” ve “Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi” gibi yasal düzenlemelerle göçmenlerin hakları ve sorumluluklarına dair belli düzenlemeler getirilmiştir.⁷⁵

Ülkemizde göçmenlerin her türlü iş ve işlemleri ile ilgilenmek üzere 6458 sayılı Kanununun 103 üncü maddesi gereğince İçişleri Bakanlığına bağlı “Göç İdaresi Genel Müdürlüğü” kurulmuş olup illerde ise buraya bağlı il müdürlükleri bu işleri yürütmektedir. Uluslararası alanda ise “Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği” ve “Uluslararası Göç Örgütü” göçmenlerle ilgili kurumlardır.

73) <https://gocvakfi.org/tr/2019/10/22/dunyada-her-100-kisiden-4u-gocmen>. 17.09.2020

74) <https://www.goc.gov.tr/goc-tarihi>. 14.08.2020.

75) <https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-mevzuat>. 11.3.2019.

4. Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm İmkânları

Karşılaşılan Riskler/Sorunlar

Göç gibi sebepleri çok boyutlu olan hadiselerin olumlu ve olumsuz sonuçları da çok boyutlu olmaktadır. Bugün karşılaştığımız göç hadiseleri genellikle tek bir milleti ve devleti etkilemekle kalmayıp çok boyutlu olarak birçok milleti ve devleti etkilemektedir. Hadise bu boyutta olunca hem göçmenler hem de gidilen ülkeler açısından riskler de çok boyutlu olmaktadır. Diğer bir ifade ile göçmek zorunda kalan insan sayısı ve bunların karşılaşıacağı insan sayısı ne kadar çok artarsa riskler de o oranda artmaktadır. Bu sorunların kaynağı bazen ulusal çapta olmakla birlikte bazen de küresel çapta olmaktadır. Çözümler de aynı şekilde bazıları sadece göçmenlerin gittiği o ülke ile sınırlı iken diğer bazıları ise küreseldir. Biz sadece göçmenlerin karşılaştıkları ya da karşılaşacakları muhtemel bütün zorlukları belli başlıklar altında toplayacağız ve sonra da ülkemize has muhtemel çözüm önerilerini zikredeceğiz.

Söz konusu başlıklar şunlardır: Henüz göç halinde iken karşılaşılan riskler. Göçün savaş ve terör gibi sebeplerle olması durumunda can, mal ve namus emniyetinin olmayışı, ulaşım imkânlarının güvenli ve sağlıklı araçlarla olmayışı, yolculuk esnasında gıda ve sağlık imkânlarının kıtlığı ve gidilecek ülkenin göçmenleri kabul etmeyip sınır kapılarında uzun süre bekletmesi sorunu. Dil bilmemekten kaynaklanan iletişimsizlik neticesinde derdini anlatamama ve çevreye uyum sağlayamama sorunu. Kitlesele göç hareketlerinde insanın en acil ihtiyaçları olan gıda, giyecek ve barınma/iskânın yeterli ve düzenli bir şekilde karşılanamayışı sorunu. Aile birlikteliğinin korunamayıp gerek göç yolunda gerekse gidilen ülkede aile bireylerinin bir birinden ayrılması/koparılması faciası.

Göç gerçekleştikten sonra yaşanan sorunlar. Düzenli gelir sağlayacak iş imkânının sağlanamayışı ve normalin altında bir ücretle istihdam edilmeleri büyük bir sorundur. Zira bu insanların emekleri sömürülüp modern çağda köleleştirilmenin acımasızca uygulanması söz konusudur. Terör örgütlerinin veya diğer suç örgütleri olan organ ve/ya fuhuş mafyalarının tuzaklarına düşmeleri en dramatik haldir. Bu noktada can/sağlık ve namus güvenliğinin olmaması ve köleleştirilmenin farklı tezahürlerinin fütursuzca uygulandığına şahit olmaktadır. Farklı din veya mezhebi benimseme konusunda baskıya maruz kalmaları, inanç ve fikir özgürlüğünün yok sayılarak asimilasyona uğratılmaları ve zihinlerin köleleştirilmesi farklı bir sorundur. Yaşanılan bütün olumsuzlukların sebep olduğu travmalar, psikolojik ve sosyal davranış bozuklukları görülmektedir.

Karşılaşılan Sorunları Fırsata Dönüştürme/Çözüm İmkânları

İslam inancına göre dini, etnik ve coğrafi aidiyeti ne olursa olsun her bir insan Allah'ın biz insanlara birer emaneti ve lütfudur. Zira İslam inancına göre insan, insanın kurdu değil yurdudur. Buna göre meselenin uluslararası hukuk, temel insan hakları ve özgürlükler bağlamında ele alınması doğru olur. Ayrıca yaşanan her hadisenin olumsuz etkileri olduğu gibi olumlu etkileri de olmaktadır. Göçmenler sadece sorun getirmemekte aynı zaman

da ilmî, kültürel ve iktisadî zenginliklerini de getirmektedirler. Bu sebeple iyi yönetildiği zaman göç hadisesi ülkelerin dinamizm kazanması adına iyi bir fırsattır.

Sorunlar çok boyutlu olduğu için çözümler de çok boyutlu olmak zorundadır. Aksi halde yapılan tüm emekler boşa gider. Bunun için ulusal ve uluslararası ilgili kurumlar arası doğru bir koordine, bilgi paylaşımı ve iş bölüşümü olmalıdır. Sorunlar küresel olduğu için çözümler de küresel hareket edilmeden sağlanamaz.

Yaşanılan sorunların çözümü bağlamında göç yolunda karşılaşılan sorunların asgariye indirilmesi için uluslararası iş birliği ile hareket edip yol güvenliklerini sağlayarak anlık ihtiyaç duydukları gıda vb. ihtiyaçlarının karşılanması gerekir. Gidecekleri ülkeye kabul-leri veya geldikleri ülkelere iadeleri sağlanıncaya kadar ulaştıkları noktalarda/sınırlarda veya geçiş için kullandıkları ülkelerde uluslararası hukuka uygun ve insan onuruna yarasır bir muamele görmeleri için azami gayret göstermek gerekir. Bu bağlamda insanların çaresizliğini ekonomik güce tahvil etmek gayesi ile onları yasa dışı yollarla yollara döküp perişan eden fırsatçı umut tacirlerine caydırıcı ağır cezalar verilmelidir. Böyle bir anlayış ve davranış sadece göçmenlere yapılan bir iyilik değil insanlık onurunu korumak için atılan bir adımdır. Bu yolda ölen her bir masum can ve ihlal edilen her bir hak tüm insanlar için bir vebal ve insanlığın vicdanına sürülen kara bir lekedir.

Diğer tüm çözümleri kolaylaştırabilmesi için öncelikle hukuki engel teşkil etmeyen, güvenlik sorunu oluşturmayacak olan ve isteyen her kese uzun olmayan uygun bir zamanda vatandaşlık hakkı verilmelidir. Tabii bunun siyasî ve sosyal zemini hazırlanarak yapılmalı ki ana gövde ile uyum arz etsin. Vatandaşlık verilemeyen diğer göçmenlerin ise statüleri net bir şekilde belirlenmeli ve kayıtları ayrıntılı olarak alınmalıdır. İslam tarihindeki muhacir-ensar kaynaşması, uhuvvet uygulaması ve Medine-i Münevvere şehir halkının Müslüman- gayr-i Müslim nüfus sayımı yapılırken muhacirlerin de yerli halk gibi sayılması bunun fikrî ve tarihî arka planını ortaya koymaktadır.⁷⁶ Böylece nüfus varlığı tam kayıt altına alınmış olur ki bu, yapılacak tüm planlamalar ve uygulamalar için en elzem olan durumdur. Bununla birlikte göçmenlerin eğitim, meslek vb. farklılıklarını tespit edip hem bu farklılıkları hem de iskân ettirilecek şehirlerin sosyo-okonomik ve demografik yapılarını dikkate alarak bütün şehirlere, ilçelere ve köylere düzenli ve kayıtlı bir şekilde yerleştirmenin yapılması gerekir. Böylece göçmenleri ülke sathına yayarak riskleri minimize etmek gerekir. Tabii burada aile bütünlüğünü ve kök bağlarını koruyarak bu işi yapmak icap eder. Böylece hem istihdam kolaylaşır hem sosyal uyum daha hızlı olur hem de içe kapalılık/ gettolaşma önlenmiş olur ve bunun doğuracağı sorunlar oluşmadan engellenmiş olur.

Tam bir kayıt ve düzenli iskândan sonra insanların kendi ayakları üzerinde durabilmeleri için yeterli gelir sağlayıcı iş imkânlarının oluşturulması gerekir. Zira insanın en temel ihtiyacı açlığının giderilmesi ve güvenliğinin sağlanmasıdır. İş imkânı olarak da

76) Apak, Adem, *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi*, C. I, s.247; Okıç, M. Tayyib, “İslamiyette ilk nüfus sayımı”, *AÜİFD*, Ankara 1960, S. VII, s.11-20.

meslek sahibi olanların kendi meslek alanlarında diğerlerinin ise vasıfsız eleman ihtiyacı olan yerlerde çalıştırılmalarının teşvik edilmesi, işverenlere belli kolaylıklar sağlanarak belli oranlarda göçmen işçi çalıştırma zorunluluğu getirilmesi, işlenmeyen kamu ve özel tarım arazilerinin kira karşılığında verilmesi, geri ödemeli uygun iş kurma kredilerinin verilmesi gibi imkânlar sağlanmalıdır. Tabii bunların toplumsal uyumu zedelemeyecek mahiyette, hakkaniyet ölçüleri içerisinde ve toplumsal katkı ile yapılması gerekir.

Tüm bunlara eş zamanlı olarak insanlar arasındaki en önemli iletişim aracı olan dilin diğer bir ifade ile insanın en bariz özelliği olan konuşmanın ortak olması için acil Türkçe dil kurslarının her düzeydeki göçmene verilmesi icap eder. Böylece iletişimsizlikten kaynaklanan sorunlar giderilmiş olur. Burada her bir dilin ve rengin/ırkın Allah'ın birer ayeti olduğu gerçeğinden hareketle kendi ana dillerinin ve kültürlerinin de kaybolmaması için gerekli tedbirlerin alınması gereğini de hatırlayalım. Dil kurslarının yanında meslek edindirme, hobi, ülkenin sosyal- kültürel yapısını anlatan ve diğer eğitici uyum kursları da düzenlenmelidir.

Yaşanılan bütün olumsuzlukların sebep olduğu travmalar, psikolojik ve sosyal davranış bozukluklarının oluşmaması için karşılaşılan sorunları fırsata dönüştürme bağlamında diğer tüm tedbirlerle birlikte din eğitimi ve hizmetleri noktasında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gücünden istifade edilebilir. Ancak bu noktada göçmen sorunlarının çözümü bağlamında ifade ettiğimiz çözüm yolları ve uyum imkânları ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından yerine getirilip bütün bu temel gereksinimlerden sonra din hizmeti ve din eğitimi sağlıklı ve başarılı bir şekilde verilebilir ve hedeflenen uyum sağlanabilir. Zira karnı aç olan ve kendini güvende hissetmeyen insanın kalbine/gönlüne/aklına yeterince hitap etmek mümkün değildir.

Sonuç

İnsanlar geçmişten günümüze çeşitli nedenlerle yaşadığı yerden ayrılmak zorunda kalmıştır. Göç kavramıyla ifade edilen bu durum, insan ve mekân üzerinde olumlu-olumsuz birçok etkiyi beraberinde getirmiştir. Göç başta insanın kendisi olmak üzere insana ait olan inanç, düşünce, kural ve kurumların değişim ve dönüşüm geçirmesine sebep olmuştur. Bu nedenle göç hadisesi, ulusal ve uluslararası düzeyde işbirliği gerektiren, çok boyutlu, her ülkenin iktisadi, sosyo-kültürel, inanç, hukuk ve demografik yapısını, kamu düzeni ve güvenliğini derinden ilgilendiren aktif bir konudur.

Tarihte ve günümüzde insanlar yaşadıkları yerlerden çeşitli nedenlerle ayrılmak durumunda kalmışlardır. Tarihte göçün en önemli sebepleri insanın kendi iradesi dışında oluşan doğal felaketler olmasına karşın, sanayi devriminden sonra ise asli belirleyicisi insan olan siyasi, sosyal ve ekonomik olaylar göçün en önemli sebepleri haline gelmiştir. Bu sebeplerle birlikte özellikle dünyanın bugün geldiği noktada gelişen teknolojik imkânlarla ulaşım ve iletişim araçlarındaki gelişmelere paralel olarak insanların daha iyi ve rahat bir hayat sürme arayışları isteğe bağlı göçlerde büyük bir artışa sebep olmuştur.

Dünyadaki bu hareketliliğin kısa zamanda son bulacağı ve tüm insanların kendi doğdukları topraklarda istikrarlı bir şekilde temel insan haklarından istifade ederek onurlu bir hayat sürebilecekleri pek ihtimal dâhilinde değildir. Zira göçün sebepleri bağlamında ifade ettiğimiz gibi insanın doğuştan getirdiği en temel ihtiyaç ve hakları vardır. Bu ihtiyaç ve haklarını kendi vatanında arzu ettiği kadar temin etme imkânı varsa ve bunlara karşı dışarıdan bir baskı yoksa insan kolay kolay yerinden yurdundan ayrılmaz. İnsanın en temel ihtiyaç ve haklarını İslam âlimleri beş maddede toplamışlardır ki bunlar; can, mal, din, nesil/namus ve akıldır. İşte insan bu temel haklarını ve aslı ihtiyaçlarını kendi doğup büyüdüğü yerde temin etme ve koruma imkânını bulamazsa oradan ayrılıp bunları temin ve muhafaza edeceği güvenli bir yere gitme ihtiyacı hisseder. Dünyada yaşanan siyasi, sosyal ve iktisâdî hadiseler maalesef bu göç vakiasının devam edeceğini göstermektedir.

Türkiye coğrafi, stratejik, kültürel ve siyasî özelliği nedeniyle tarihte ve günümüzde önemli birçok göç akınına maruz kalmıştır. Bu durum ise beraberinde getirdiği sorunlara kalıcı ve etkili çözümler üretmeyi zorunlu kılmaktadır.

Göçün sebepleri çok boyutlu olduğu gibi olumlu ve olumsuz sonuçları da çok boyutlu olmaktadır. Bugün karşılaştığımız göçler genellikle birçok milleti ve devleti etkilemektedir. Hadise bu boyutta olunca hem göçmenler hem de gidilen ülkeler açısından riskler de çok boyutlu olmaktadır. Bu sorunların kaynağı bazen ulusal çapta olmakla birlikte bazen de küresel çapta olmaktadır. Çözümler de aynı şekilde bazıları sadece göçmenlerin gittiği o ülke ile sınırlı iken diğer bazıları ise küreseldir. Biz bu çalışmamızda sadece göçmenlerin karşılaştıkları ya da karşılaşacakları muhtemel bariz zorlukları belli başlıklar altında toplayıp ve sonra da ülkemize has muhtemel çözüm önerilerini ifade ettik.

Kaynakça

- Adıgüzel, Yusuf, *Göç Sosyolojisi*, Ankara: Nobel Yayınları, 2016.
- Algül, Hüseyin, *İslam Tarihi*, I-IV, İstanbul: Gonca Yayınları, 1991.
- Apak, Adem, *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi*, I-IV, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2009.
- Barut, Ilgın, “Osmanlı Dönemi’nde Gerçekleşen Göçlerin Kurumsallaşma Ve Göç Politikaları Üzerindeki Etkileri”. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, C. 18, S. 40/2, (Ekim 2018) s. 161-190.
- Boynukalın, Ertuğrul, “*Makasid’üş- Şeria*” *DİA*, C. 27, 423-427, Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Bozkurt, Fuat ve Seyfi Özgüzel, “Türklerde Yaşam Tarzı Olarak Göç Olgusu ‘Göç Yolda Düzelir’” *Folklor/Edebiyat*, C. 25, S. 100, (Kasım 2019) s. 815-824.
- Buhari, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu’fî el-Buhârî, *Sahih-i Buhari*, I-IX, Daru Tavku’n-Necat, 1422.h
- Cevdet Paşa, Ahmed, *Peygamberler ve Halifeler Tarihi*, Sad. Metin Muhsin Bozkurt, İstanbul: Merve Yayın Dağıtım,

- Cürcani, Seyyid Şerif Ali b. Muhammed, *Kitabu't- Tarîfât*, Beyrut: Daru'l-Kutu'l-İlmiyye, 1983.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *Sünen-i Ebu Davud*, I-IV, Beyrut: Mektebetü'l Asriyye, trs.
- Emgili, Fahriye, "Bosna-Hersek Trajedisinde (1992-1995) Türk Birliği" *Güney-Doğu Araştırmaları Dergisi*, S. 21, (2012) s. 57-87.
- Ekici, Süleyman ve Gökhan Tuncel, "Göç ve İnsan", *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 5, S. 1, (Ocak 2015) s. 9-22.
- Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, Trc. Salih Tuğ, I-II, İstanbul: İrfan Yayıncılık, 1993.
- İbn Âşûr, Muhammed Tahir, *Makasidu's-Şerî'ati'l- İslamiyye*, Trc. Mehmet Erdoğan ve Vecdi Akyüz, İstanbul: Rağbet Yayınları, 1999.
- İbn Mace, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî, *Sünen-i İbn Mace*, I-II, yy: Daru İhyai'l-Kutubu'l Arabiyye, trs.
- Karaman, Hayrettin ve diğer. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, I-V, Ankara: DİB Yayınları, 2003.
- Kaya, Erol, *Kentleşme ve Kentlileşme*, İstanbul: İşaret Yayınları, 2017.
- Keleş, Ruşen, *Kentleşme Politikaları*, Ankara: İmge Yayınevi, 1996.
- Koyuncu, Ahmet, "Türkiye'de Göç ve Kentleşme" *Kent Sosyolojisi*, s. 379-393, Edit. Köksal Alver, İstanbul: Hece Yayınları, 2012.
- Muhammed Fuad Abdulkaki, *Mu'cemü'l Müfehres li elfazı'l Kur'an-ı Kerim*, Kahire: Daru'l Hadis, 2001.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *Sahih-i Müslim*, I-V, Beyrut: Daru İhyai't- Türesi'l Arabi, trs.
- Okiç, M. Tayyib, "İslamiyette ilk nüfus sayımı", *AÜİFD*, C. VII, S.1, (1958) s. 11-20.
- Ortaylı, İlber, *Türklerin Tarihi, Orta Asya'nın Bozkurlarından Avrupa'nın Kapılarına*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2015.
- Öner, Necati, *İnsan Hürriyeti*, Ankara: Selçuk Yayınları, 1982.
- Önkal, Ahmet, "Hicret", *DİA*, C.17, 458-462, Ankara: TDV Yayınları, 1998.
- Özdemir, Mehmet, "Endülüüs", *DİA*, C.11, 211-225, Ankara: TDV Yayınları, 1995.
- Özel, Ahmet, "Hicret", *DİA*, C.17, 462-466, Ankara: TDV Yayınları, 1998.
- Özgüdenli, Osman Gazi, "Moğollar", *DİA*, C. 30, 225-229, Ankara: TDV Yayınları, 2005.
- Sencer, Yaşar, *Türkiye'de Kentleşme*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979.
- Şaban, Zekiyyüdin *Usul-ı Fıkıh/ İslam Hukuk İlminin Esasları*, Trc. İbrahim Kafi Dönmez, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2019.

Şafii, Ebu Abdullah Muhammed bin İdris, *el-Ümm*, I-VIII, Beyrut: Daru'l-Marife, 1990.

Tirmizî, Ebû Muhammed b. İsâ b. Sevre, *Sünen-i Tirmizi*, I-V, 2. Baskı, Mısır: Şirketi Mektebetü ve Matbaatü Mustafa el. Bayi, 1975.

Uluslararası Göç Hukuku, Göç Terimleri Sözlüğü, Trc. Littera Çeviri, Edit. Bülent Çiçekli, Cenevre: Uluslararası Göç Örgütü (IOM), 2009.

Wensinck, Arent Jean, *el-Müfrehresli-Elfazı'l-Hadisi'n-Nebevi*, I-VIII, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1988.

Web: <https://www.goc.gov.tr/goc-tarihi> 14 Ağustos 2020'de alınmıştır.

_____, <https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-mevzuat> 11.03.2019.

_____, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/arananli-muslimanlar-zulmun-2nci-yilinda-hala-ulkelerine-donemedi-428457.html>. 17.09.2020

_____, <https://www.doguturkistan.org/2020/09/11/sessizlige-gomulen-dunya-karsisinde-cinin-dogu-turkistana-zulmu.17.09.2020>.

_____, <https://www.cnnturk.com/haber/turkiye/asimilasyon-ve-goc-bulgaristan-turklerinin-oykusu>. 17.09.2020.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, sayı, 6458.

Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, I-X, İstanbul: Eser Neşriyat, 1979.

Zeydan, Abdulkerim, *Fıkıh Usulü*, Trc. Ruhi Özcan, İstanbul: İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1993.